

Jan Brandejs, Pronie – podmíněné pozemkové vlastnictví v byzantské říši, bakalářská práce FF UK v Praze 2012, 53 s.

Posudek oponenta

Jan Brandejs předložil vzhledem k charakteru této kvalifikační práce pozoruhodnou analytickou studii, rozloženou do tří základních kapitol, v níž se zabývá příčinami vzniku, povahou a významem byzantské pronie. Dílo vychází z kritického zhodnocení moderní byzantologické literatury, domácí i zahraniční, poněkud méně těží z práce s prameny (využit více je prakticky jen Niketas Choniates); přesto však autor prokazuje hluboké porozumění pro zvolenou problematiku, schopnost rozeznat rozdílnosti metodologických přístupů a odvahu formulovat vlastní stanoviska.

Tato úvodní konstatování mají především podtrhnout skutečnost, že nehledě na následující připomínky či náměty se jedná o příspěvek, jenž snese nejpřísnější měřítko a v aktuálním kontextu představuje vysoce nadprůměrný počín. Protože však sám autor deklaruje, že předložená studie je pouhým vstupem k zásadnější analýze, jež by se měla zaměřit na srovnání byzantské pronie s západoevropským lénem, dovoluji si připojit několik úvah.

Z metodologické hlediska stojí totiž za pozornost otázka, zda je taková komparace proveditelná a účelná ve smyslu možného očekávaného výsledku. V tuto chvíli to sice není meritem věci, rád bych však kolegu upozornil, že zatímco pronie se formovala alespoň v rámci jednoho politicko-správního a právního systému, léno v tomto ohledu vykazuje mnohem vyšší variabilitu. Nepředpokládám, že by bylo rentabilní pokoušet se o vytvoření jakéhosi modelu „typického“ léna, pak ale je třeba nejprve si ujasnit a pečlivě zdůvodnit, kterou lenní strukturu časově a místně volit pro tento druh komparace. Druhým problémem, jak plyne z textu práce kolegy Brandeje, je otázka, zda pronii lze přiřadit spíše k lenní struktuře, anebo vazalitě; mnohé moderní studie ukazují, že oba pojmy sice úzce souvisely, nicméně nebyly totožné; je proto i otázkou, zda se role lenního systému poněkud nepřeceňuje.

Tato poněkud obecná připomínka se může působit poněkud samoúčelně, nicméně domnívám se, že se její důsledky promítají již nyní do některých dílčích autorových úvah. Tak například hned na s. 11-12 Jan Brandejs uvádí, že „*byzantské pojmosloví*“ pro 12. století termín pronie znalo, byť v různých významech, nicméně „*jakékoliv písemnosti spojené přímo s ustavením pronie či aktem jejího propůjčení chybí*“, aby následně napsal: „*Nejstarší zmínka pochází z roku 1118-1119 , která zaznamenává předání pronie...třem stratiotům.*“ Není mi

není jasné, co autor míní „*odvedáním v rámci pronie*“ a „*odevzdáním do péče*“ a nevím, zda tento a další příklady jsou abstrahovány z pramenů, nebo jsou jen převzatými interpretacemi odborné literatury, s nimiž se předkladatel práce (částečně) neztotožňuje, v každém případě bych rád upozornil na jiný fakt: situace ohledně formování franské vazalita a beneficiálního systému je podobně nejednoznačná, nebo – jinak viděno – podobně mnohoznačná, což ovšem bude veškerá srovnání vždy činit velmi svízelnými.

Podobně, když se pan Brandejs snaží (s. 21) stanovit odlišnosti od lenního systému a konstatuje dvě: fiskální charakter pronie a osobní svobodu paroiků, lze dovést, že i vazalita byla svobodná a peněžní léna nalezneme například i u Kosmy. „Stupňovitý model společnosti typický pro západní feudalismus“ (s. 23) je zase sice rozšířenou, ale opět velmi schématickou představou; zdráhal bych se takto označit franskou společnost ještě v době Karla Velikého a stejně tak v této době – podobně jako pronie (s. 24) – bylo i beneficium považováno za státní majetek a najdeme dokonce kapituláře ostře se stavějící proti jejich privatizaci.

Zkrátka a dobře dovedu si představit, že při torzovitosti a interpretačním potenciálu dochovaného materiálu lze stejně tak dojít k tomu, že pronie je zcela unikátní byzantskou záležitostí, anebo analogií „západního léna“ (?) (popřípadě napadá mě, že dalo by se přidat: arabského iqtá či osmanského timaru) s jistými (mnohými) specifickými rysy. Je správné, že se pan Brandejs nad podobnými problémy zamýšlí, protože se tím obohacuje jeho přístup k vlastnímu tématu práce, ale opakuji – rozumné a funkční řešení je velmi obtížné.

K práci samotné mám jeden jediný dotaz. I při veškeré mé představivosti o specifických poměrech v Byzanci mi není z textu (s. 36-37) jasný vztah mezi fiskální politikou státu a jeho společensko-ekonomickými problémy. Autor píše, že demografický růst v podstatě vedl k úpadku státu či že stát se „*potýkal s populačním růstem a rozvojem ekonomiky*“, což je ovšem přímo pravý opak toho, co známe ze Západu. Příčinou měl být nedostatek oběživa, a proto peníze zůstávaly v soukromých rukách a stát přicházel o příjmy a řešil to i tak, že „daňově farmařil“, popřípadě razil mince s nižším obsahem drahého kovu. Nebylo to spíše tak, že v důsledku pronajímání daní stát přicházel o příjmy, protože ty zůstaly v rukou výběřčích? Pak bych chápal ražbu horší mince (ale proč: nebylo z čeho?) jako okamžitou reakci, ale jak to mohlo „*nechtěně alespoň částečně umožnit další rozvoj ekonomiky zvýšením měny v oběhu*“, si opět představit nedovedu. Na Západě tento jev ekonomiku likvidoval a zvyšoval sociální napětí. Mimochodem, to že Byzanc nevedla žádnou aktivní monetární, obchodní či hospodářskou politiku, není opět zvláštnost. Stejně tomu bylo přinejmenším až do 15. století na Západě – tam to ovšem popisované problémy nepřinášelo.

Závěrem bych rád podtrhl, že délka tohoto posudku vypovídá nikoliv o problémech, ale inspiračním potenciálu této práce, již rád doporučuji k obhajobě a navrhuji klasifikovat známkou:

výborně

V Kolíně 27. srpna 2012

PhDr. Václav Drška, Ph.D.